

Památky Roverských hor

Zvědavé oči, bloudící po mapě severních Čech, zarazí na několika místech rozvrásněná krajina, připomínající strmá pohoří, ač mapu barví zelená, nepochybně značící rovinatě nížiny. Jedním z takových míst jsou i Polomené hory, vyrůstající jižně od Jestřebské kotliny až k Mělníku, kde je zakončuje labské údolí. Zachoval se zde jeden z největších odkrytých reliktů druhohorní křídové tabule, rozlámané v třetihorách řadou puklin, předznamenávajících hluboká romantická údolí, lemovaná vysokými skalními stěnami, nad která se tu a tam zvedají kupy novovulkanitů. Krajina, zakrytá ve čtvrtohorách korunami mohutných buků a borovic, krčících se na vrcholcích skal, přitahovala řady tuláků, hledajících v dynamické a současně poklidné krajině ticho a klid k zamyšlení. Pro své historické romány užil krajinu Karel Sellner, v Lobči inspirovala Eduarda Štorcha, autora románů o pravěku, největší český romantik, Karel Hynek Mácha sem vložil děj svého Máje a pro malíře se stala inspirací řady krajinomaleb. Dodnes tato krajina přitahuje řady turistů, ale také trampů, kteří nevyměnili své ideály za podnikatelská saka a kravaty. A byli to právě oni, kteří Polomené hory či jejich část ve svých cancích přejmenovali na Ameriku nebo na Roverské skály. Ještě před 30 lety byli právě oni jediní, kteří se Roverkami toulali. Jediní, ne však první.

Kdo byli ti nejstarší tuláci pískovcových údolí, nocležníci převisů a uživatelé vlnitých úkrytů. Profesor Jiří Svoboda, editor knihy Mezolit severních Čech, vydané v Brně roku 2003, „ubytoval“ do této oblasti lovecko-sběračské skupiny a na základě svých četných archeologických výzkumů je zařadil do střední doby kamenné, mezolitu, tedy někam mezi 8000 až 6000 let před Kr. Zdá se však, že využívání pískovcových převisů bylo pouze přechodné, snad sloužící lovcům, vyčkávajícím na kořist. Poměrně ojedinělé nálezy z mladších období pravěku, získané výjimečně v horních vrstvách převisů dokládají výraznou změnu potřeb neolitického člověka a jeho pokračovatelů. Zemědělství, plně se rozvíjející v mladší době kamenné, dávalo přednost jiným, především rovinatějším polohám s pěstitelsky lepšími půdami. Dynamická krajina Roverek a dalších skalních výstupů upadala postupně v nezáměr člověka a stávala se místem lesnatých hvozdu. Jen ojediněle sem snad za lovem přicházel člověk a zanechal pod převisy fragmenty nádob z doby kamenné, bronzové i železné. Ze závěru protohistorie pochází i nádoba pražského typu, jehož nositeli byli první Slované, kteří přišli na naše území. Její nálezy v Pavlíčkách však je ojedinělý a rozhodně nedokládá nějaké rozsáhlejší slovanské osídlení.

Až někdy před polovinou 11. století vznikaly na hranici mezi zalesněným skalnatým hvozdem a litoměřickou sídelní komorou vesnice. Z vesnice Stranné, ležící kdysi nedaleko od Blíževedel pocházel poddaný, věnovaný litoměřické kapitule, zřízené při kostele sv. Štěpána. Vedle donační listiny z roku 1057 dokládají staré osídlení i nálezy středo- nebo mladohradištní keramiky, získané povrchovými sběry.

Za další doklad musíme považovat hrad u Hvězdy. Ačkoliv jeho jméno neznáme, zdá se pravděpodobné jeho spojení s hradem Ronovců - Frydlandem. Hrad tohoto jména je v listinách prvně uváděn jako predikát Častalova. Tomu by odpovídaly i reliktu stavby, datované do románského slohového období, a fragmenty keramiky, užívané v první polovině 13. století.

Dokladem by mohla být i vesnice Tuhaň, připomínaná v listině z roku 1199 v predikátu jednoho z Ronovců, jmenovaného jako „Zmil de Tuhan“. Mohla by být, pokud by toto místní jméno neneslo více sídel. Vedle již zmíněné Tuhaně u Dubé (okr. Česká Lípa), nalezneme i Tuhaň u Stružince na okrese Semily a Tuhaň na okrese Mělník. Vedle těchto vesnic však stojí u Libušína na okrese Kladno jakýsi statek Tuhaň a stejnojmennou polohu znají nedaleko od něho na katastru Vinařic (okr. Kladno). S jednou z těchto poloh spojuje „Tuhan“ řada historiků, jiní se kloní k jeho spojení s Tuhaněm u Dubé.

Přibližně ve stejné době se rozrůstalo osídlení východně od Roverských skal, v Dubé a jejím okolí. Již v roce 1893 publikoval hrabě Ernst Karl Waldstein nálezy slovanského pohřebiště u Dubé. Pečlivě zpracovaný výzkum, doplněný chemickým rozbořem záušnic, dnes literatura datuje do 12. století. Nedaleko od Dubé leží vesnice Drchlava s opuštěným a rozpadajícím se klasicistním kostelem sv. Mikuláše. Ohledání stavby však pod opadlou omítkou ukázalo na jeho románský původ a archeologický výzkum odkryl pod podlahou presbytáře starší závěr kostela v podobě apsidy. Půdorys kostela je zmenšeným odrazem jiné románské sakrální stavby v nedaleké Deštné. Oba doklady osídlování náležejí první polovině 13. století, době, kdy se měnil románský sloh ve sloh gotický. Do stejného období kladou keramické fragmenty i nedaleko od Deštné ležící hrad Pustý zámek. Jeho stopy, vysekané do pískovcového ostrohu, však leží na katastru Zakšína a jeho skutečné jméno, stejně jako jména řady jiných hradů nejstarší sídelní vrstvy tohoto kraje, nám písemné prameny tají.

Zdá se, že členitý dynamický terén nebyl pro zemědělské užití výhodný. Rostlinnou výrobu písčité půdy nedovolovaly vůbec a chovu domácích zvířat bránil nedostatek vody. Navíc, pro středověkou tradici zemědělství bylo typické propojení obou zdrojů výroby. Problémy s jejím uplatněním na okraji skalní plošiny ukazuje vesnice Bročky, která vznikla snad ještě na konci 13. století, ale již v následujícím století byla nejspíše pro nedostatek vody opuštěná. A tak po celé 14. století zaznamenaly písemné prameny vesnice pouze po obvodu lesnaté krajiny. Prvně, nepočítáme-li ovšem záznam z konce 12. století, se objevuje roku 1352 Tuhaň. V roce 1367 jmenují písemné záznamy poprvé Obrok, po deseti letech Domašice, v roce 1390 Pavličky a o čtyři roky později Tuhanec. Vraťme se však zpět do samotných Roverek. Skalním městem prostupovaly pouze svazky cest, které připomínají úvozy, zahlabující se do pískovcového podloží. Odkud a kam vedly nevíme. Mohly sloužit při těžbě dřeva, mohly mít význam pro lokální spojení mezi sídly, nebo prostě umožňovat vstup do lesa. Jejich počet však naznačuje, že byly důležitou interurbální komunikací a převažující západovýchodní směr nevylučuje, že spojovaly dvě sídelní komory,

západní s centrem v Litoměřicích a východní, rozprostřenou kolem Mladé Boleslavy. Neznáme ani jejich stáří. Vazba některých z nich na středověká sídla a nerespektování sídel novověkých však dobu jejich užívání naznačují.

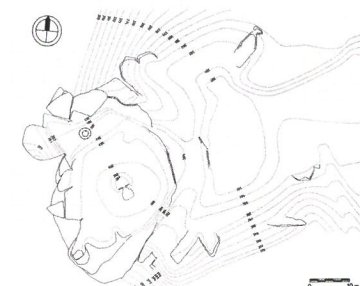
V 15. století přibyla v písemných záznamech na obvodu lesnaté krajiny pouze vesnice Lhota. Dozvídáme se o ní v zápisu z roku 1402, ve které starý Jindřich Berka z Dubé odděloval synům Václavovi, Jindřichovi Hlaváčovi a Jindřichovi Vaňkovi ze svého majetku po jednotlivých dílech. Právě prvnímu z nich, Václavovi, přidělil díl s „castrum dictum Czap“, pod hradem vesnici Tuhancem, ve které byl i poplužní dvůr, vesnice Lhota, Deštná, Zakšín, Dobřeň a Vidím, dále polnosti na Hradištku a na Závorech, mlýn Voldanov a také les Dubovou horu. Tento zápis, zachovaný v reliktu desk zemských, přeživších požár Pražského hradu v roce 1541, je jedinou zmínkou o hradě „zvaném Czap“. Písemné prameny neuvádějí jeho polohu, nesdělují nám, kdy vznikl, ani kdy byl opuštěn, a neznáme ani jeho vzhled. Víme pouze, že někde nad Tuhancem, poblíž uváděných vesnic stál v roce 1402.

Jeho polohu spojila literatura se skalním ostrohem, nad který vystupuje skalní jehla. Místo leží na katastru vesnice Zátyní, kde je již na indikační skice stabilního katastru z první poloviny 19. století označeno Tschapkeule a do současných map přeloženo jako Čapská palice. Pojmenování, které stačilo ke spojení této polohy s hradem Čap, nepochybně podpořily i stopy sídlení v bezprostřední blízkosti skalní jehly a ujistily celé generace historiků o jednoznačnosti polohy hradu Čap. Jenže situaci komplikuje obsah historického údaje, uvádějícího Tuhancem pod hradem. Snad bychom mohly nad touto informací mávnout rukou s odůvodněním, že středověké texty neuvádí prostorové údaje přesně. Ostatně vzdálenost necelý 1,5 km vzdušnou čarou mezi oběma sídly není zase tak velká. Mávnout nad touto informací rukou bychom mohli nebýt ovšem pomístního jména „Czap“, zapsaného na indikační skice stabilního katastru asi 0,8 km nad Tuhancem. Byl tedy hrad zde? Nebo snad ležel ještě blíže, na skalnatém ostrohu přímo nad vesnicí, odkud se pomístní jméno pouze přeneslo po skalnatém hřebeni? Ani to však není poslední možná poloha hradu Čap. Asi 0,3 km severně od Čapské palice vystupuje nad pískovcovou tabulí nevysoká kupa foiditu, jejíž vrchol obíhá na úbočí více či méně výrazný příkop. Ten zjevně zadal kupě pojmenování Zámecký vrch. Vzdálenost mezi kupou a Čapskou palicí je tak malá, že je August Sedláček, náš přední hradní historik, považoval za jednu. Čapskou palici připsal jádru hradu Čap a Zámecký vrch, který nazývá Hradiště, připsal předsunutému opevnění jádra. Situace, pokud ovšem připustíme, že obě polohy jsou stejně staré, mohla být ovšem i opačná, nebo Hradiště mohlo naopak plnit funkci obléhacího opevnění.

Je zjevné, že jednoznačné poloze hradu Čap zůstala naše historie mnoho dlužná. O mnoho lépe však na tom není ani datování těchto případných poloh. Polohou nad Tuhancem se dosud asi nikdo nezabýval, takže o případných stopách či sídlištním odpadu zprávy nejsou. Osídlení na poloze Hradiště sice opevnění dokládá, o jejím stáří však nic nevypovídá a citlivé datovací prostředky, keramické fragmenty, odtud zatím získány nebyly. Někjaké informace nabízí pouze

Okolí Čapské palice bez stop po osídlení. Plán domnělého hradu Čap jak jej změřili Foto: L. Kursová. F. Gabriel a J. Panáček.

poloha Čapská palice. Nepochybným dokladem sídlení je zpola zasypaný sklípek a kruhový objekt, snad cisterna. „Příkop, posud ještě hluboký a ve skále vytesaný, ...“ jak jej popisuje August Sedláček, v terénu sice rozeznáme, méně jisté je však jeho vysekání. Skalní „podstavec“ nevelké plochy domnělého sídla, zvyšující jej oproti okolnímu terénu, sice skutečně na několik místech přisekala lidská ruka špičkou, ale zda je okolní prohloubenina rovněž produktem lidské činnosti, nebo výsledkem přírodních procesů, se kterými se na pískovcových skalách často setkáváme, lze bez rozsáhlého archeologického výzkumu jen stěží rozhodnout. Nepochybným dokladem sídlení jsou ovšem nálezy keramiky. Fragmenty keramiky představují citlivý datovací prostředek, který profily svých okrajů i výzdobou odpovídá době kolem roku 1400. Jejich shodné tvary navíc naznačují, že vznikaly v jednom časovém období. Nástup, délku trvání a zánik této keramické „módy“ sice neznáme, díky písemným pramenům však nálezy z Čapské koule můžeme vymezit poměrně přesně. Jedenáct let před oddělováním mladších synů starého Jindřicha Berky z Dubé, v roce 1391, odděloval své tři starší syny a vyjmenoval majetek, který si ponechal se čtyřmi syny mladšími. Vedle Dubského zboží, které si vymínil na dožití, uvádí ve společném majetku Housecké zboží s hradem Houskou, Hradecké zboží s Hrádkem (Chudým), Milčanské zboží, Frydlandské zboží a město Dubou. August Sedláček upozorňuje, že listina nepřipomíná „... hrad Čap, nýbrž toliko zboží Dubské, čímž není však dosvědčeno, že hradu tehda ještě nebylo, poněvadž se řečené zboží vždy jen

Předpokládaný příkop hradu Čap. Foto: L. Kursová.

Sklep u Čapské palice. Foto: L. Kursová.

Cisterna hradu Čap? Foto: L. Kursová.

Kupa foiditu nedaleko Čapské palice. Foto: L. Kursová.

po Dubé a nikdy po Čapu nenazývalo“. Zdá se však, že listina jmenuje zboží a bylo-li na něm sídlo, pak následně i jeho jméno. K Dubskému zboží by nepochybně náležel hrad Dubá, který však již zjevně zanikl a k Frydlandskému zboží, do kterého dnes na rozdíl od doby Augusta Sedláčka lze lokalizovat i hrad Čap, hrad Frydland, který však již rovněž zanikl, zatímco hrad Čap a jeho zboží ještě nevzniklo. Zřejmě si jej zřídil až Václav někdy mezi roky 1391 a 1402. Nikdy se však po něm nepsal. Jeho první predikát z roku 1404 se váže k Zakšínu, takže můžeme předpokládat, že Čap před rokem 1404 opustil a usadil se na Zakšíně. Užívání hradu Čap by tak asi nepřesáhlo jedno desetiletí, ačkoliv zboží, původně snad Frydlandské, spravoval. Zdá se tedy, že poloze hradu u Čapské palice odpovídá vedle stavebních stop i datování drobných artefaktů. Stával-li hrad Čap na skalním pískovcovém ostrohu u Čapské palice, naskytá se otázka jeho vzhledu. A právě její zodpovězení se jeví jako nejobtížnější. Stavební plocha skalního soklu nabízí přibližně 1000 m², kterými nepatří právě mezi velká hradní jádra. Na druhé straně se svými rozměry vyrovná s Chudým Hrádkem, či s hradem u Hvězdy, který, pokud se ovšem jedná o Frydland, po delší přestávce vystřídal. Oba zmíněné hrady mají s Čapem společnou nerovnost hradního staveniště. Nejasná zůstává otázka zástavby staveniště. František Alexandr Heber se v prvním dílu svých *Böhmens Burgen, Vesten und Bergschlösser*, vydaném v roce 1844, sice zmiňuje o zbytcích zdiva, jeho existenci však na místě nic nedokládá a nabízí se otázka verifikace této informace. Jako pravděpodobnější se jeví, že domnělý Čap zděné stavby postrádal.

Příkop, důvod pojmenování kupy Zámecký vrch. Foto: L. Kursová

Dřevěná podlaha před vstupem do posedu. Foto: J. Jílek.

Okénko posedu. Foto: J. Jílek.

Interiér poustevny s reliéfem Ukřižování Ježíše Krista. Foto: L. Kursová.

Vstup do poustevny, okno a příkladací otvor do kamen. Foto: L. Kursová.

Nejedná se však o nic mimořádného, neboť je postrádá i řada dalších hradů na pískovcovém podloží, budovaných přibližně ve stejné době. Na rozdíl od nich však na Čapu chybí stopy po dřevěných konstrukcích. Nenalezneme zde ani dráze po roubených nebo hrázděných stavebách, kapsy po svislých prvcích konstrukcí i kulebové jamky případného lehčího opevnění. Tato absence stop je ovšem podstatná, neboť kdo zná středověká i novověká sídla, budovaná na pískovcovém podloží, ví, že se po dřevěných konstrukcích staveb zachovalo množství stop, často v několika obtížně interpretovatelných časových horizontech. Inu, hrad Čap zůstává dosud otazníkem, hodným zamyšlení.

O výraznějších změnách okraje Roverských skal se dozvídáme až v 16. století. Prvně se objevují písemné zprávy o vesnici Heřmánky (1542), o Skalce (1544) a po polovině století o Zátyní (1553). Nejpozději asi vznikla vesnice Hvězda, založená v roce 1676 druhým litoměřickým biskupem Jaroslavem Františkem Ignácem, hrabětem Šternberkem. To však již okolí skalního města Roverek měnil barok, nejen nový slohový výraz, ale také nové formy myšlení, zábavy a víry. Dynamická krajina skalního města však i nadále zůstává neosídlená, pustá, sloužící snad jen lovu šlechty. Možná právě v této době nechal majitel panství vysekat v jednom z bočních údolí Velkého Čapského dolu lovecký posed. Vstup zajistila dřevěná podlaha, vsazená vysoko na okraji skalní pukliny. Za vchodem do komůrky, vysekané v pískovcové stěně postačila lovcům kamenná lavice k sezení a okenní otvor, umožňující dostatečný rozhled po údolí.

Roverské skály však obsahují i projev hluboké zbožnosti barokní kultury. Ve stejném údolí při patě skalní stěny nalezneme vysekané sídlo, o jehož funkci, zdá se, svědčí reliéf, vykreslující ukřižování Ježíše Krista. Dává tušit, že sloužil pobožnému člověku, ukrývajícím se před bujarým životem společnosti. Byl to právě barokní kultura, ve které se z popudu šlechty šířilo poustevnictví, vyzývající k chudobě a pokání. V tomto protikladu k bohatství a rozmařilosti svého života mohla šlechta spatřovat cestu k vykoupení, nebo k vnějšímu projevu zbožnosti. A někde u poustevníka končí minulost Roverských hor. Minulost, která nás staví před úkol zachovat právě to cenné z minulosti a krásné ze života přírody, která nám dosud nabízí ono místo poklidu a zamyšlení.

František Gabriel